

УДК 811.83'123

Бацевич Ф. С.

ПРОБЛЕМИ ПРЕДИКАЦІЙ Й МОДАЛЬНОСТІ В ОДИВНЕНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Стаття присвячена дослідженню специфіки функціонування предикатів в одивнених (зокрема абсурдистських) художніх текстах. Вводиться поняття недиспозиційних предикатів і пропонується їх типологія, заснована на співвідношеннях із функціонально-ономасіологічними класами імен референтів. Ураховується поняття текстової модальності.

Ключові слова: референт, функціонально-ономасіологічні класи імен референтів, предикат, диспозиційний предикат, недиспозиційний предикат, текстова модальність.

Бацевич Ф. С. Проблемы предикации и модальности в остранных художественных текстах. – Статья.

Статья посвящена исследованию специфики функционирования предикатов в остранных (в частности абсурдистских) художественных текстах. Вводится понятие недиспозиционных предикатов и предлагается их типология, основанная на соотношениях с функционально-ономасіологическими классами имен референтов. Учитывается понятие текстовой модальности.

Ключевые слова: референт, функционально-ономасіологические классы имен референтов, предикат, диспозиционный предикат, недиспозиционный предикат, текстовая модальность.

Batsevych F. S. The problems of predication and modality in "odyvneni" artistic texts. – Article.

The article is aimed at analyzing the specificity of predicates functioning in odyvneni (absurd, in particular) artistic texts. The notion of non-dispositional predicates has been introduced and their typology has been suggested, which is based on the correlation with the functional-onomasiological classes of referential names. The notion of textual modality has been taken into account.

Key words: referent, functional-onomasiological classes of referential names, predicate, non-dispositional predicate, textual modality.

Дослідники тексту все частіше висловлюють думку, згідно з якою аналіз художніх, за своєю семіотичною природою фікціональних, текстів може (а в низці випадків і повинен) спиратись на поняттєвий апарат теорії «інших світів», логічних концепцій С. Кріпке, Я. Хінтіки та деяких інших логіків (див., напр.: [10; 11; 19]). Розповсюдженими є також положення, згідно з якими мова художніх творів – «вторинна моделювальна знакова система» [12; 13], особливий мовний код [1] зі своїми «горизонтальними» конвенціями вживання й функціонування, які нейтралізують «вертикальні» конвенції щоденного, звичного, узуального, нехудожнього вживання мови [15; 20]. Уведення текстових референтів за допомогою такого коду здійснюється особливим чином, а самі ці референти мають специфічний характер (див., напр.: [6]). Художні тексти – це особливі «генератори смислів» [12], а тому їх основні функції – смислороджувальна і світороджувальна. Із семіотичних позицій співвідношення між художнім текстом і світом зворотне стосовно нехудожнього спілкування та має вектор не «світ – знак», а «знак (текст) – світ», а тому всі складники тексту – референти, предикати, висловлення, ситуації, факти, події тощо – мають тотально фікційний, перформативний і декларативний (у розумінні Дж. Остіна) характер (див., напр.: [14]); усі вони присутнісно вторинні.

Організація мовного коду художніх «світороджувальних» текстів значно краще вивчена на рівні їх референційної організації. Зокрема, прояснена низка логіко-семантичних, семіотичних і власне лінгвістичних проблем іменування реалій (у широкому сенсі слова) у фікціональному світі художнього твору, водночас стверджується положення про те, що широко трактоване поняття художньої референції може собою покривати низку аспектів художньої текстової предикації, творення текстових ситуацій [6, с. 56]. На нашу думку, подібне розширене розуміння процесів референції з орієнтацією лише на кінцевий результат – створення художнього фікційного висловлення, за яким щось стоїть у текстовому світі, – суттєве спрощення складних

процесів естетичної комунікації. У «вимислотвірних мовленнєвих актах» [8; 9] процеси референції та предикації відіграють різні ролі, які потрібно враховувати особливо у світлі постульованої семіотикою тотальної декларативності художніх висловлень, оскільки вони вводять фрагменти створюваного світу. Зокрема, якщо, так би мовити, «референти-декларативи» все ж таки мають характер екзистенційний, актуальний чи експресивний, оскільки вводять імена текстових суб'єктів і об'єктів, то предикати стають основою формування різних типів висловлень хоча й тотально декларативних, а отже, вторинних за своєю сутністю, однак різноманітних за семантико-прагматичною організацією: експресивів, комісивів тощо. Останнє особливо потрібно враховувати у випадках аналізу так званих одивнених текстів (абсурдистських, химерних, паралогічних тощо), з їх часто ні на що не схожими учасниками текстових подій, тобто текстовими референтами.

Мета статті – проаналізувати специфіку вживання засобів предикації в одивнених (зокрема абсурдистських і «химерних») текстах і, відповідно, творення одивнених текстових ситуацій (фактів, подій, процесів тощо), які, своєю чергою, спираються на специфічні типи текстових модальностей і витворюють їх.

Про одивненість художнього твору, текстового змісту сигналізує низка засобів (семантичних, синтактичних і прагматичних), серед яких важливу роль відіграють процеси референції та предикації. Нижче на матеріалі низки класичних абсурдистських текстів, а також текстів української одивненої прози (див. список використаних джерел) розглянемо специфіку вияву в них процесів предикації. Із цієї метою звернемося до запозиченого з логіки (передусім логіки модальної) поняття диспозиційного предиката.

Диспозиційний (від лат. *disposition* – розташування) **предикат** – це мовний вираз, що позначає (виражає) схильність (диспозицію) чогось реагувати або виявляти свої природні якості в певних ситуаціях, наприклад, «бути розчинним» (тобто під час занурення у воду розчинятися) щодо цукру, «бути пружним» (тобто

після спроб деформації повертатися до попередньої форми) стосовно пружини тощо [18].

Диспозиційні властивості об'єктів (у широкому сенсі слова) – це звичні, притаманні їм від природи або закладені конструктивно (для артефактів) якості, властивості, здатності, функції тощо. Як зазначає методолог науки Карл Поппер, «ми можемо сказати, що всі фізичні (і психологічні) якості диспозиційні» [7]. У «нормальних» (неодивнених) художніх текстах уживаються, як правило, диспозиційні предикати; найсмисловіші метафори, наявні образні висловлення тощо сприймаються диспозиційно з огляду на жанр, «звичну» модальність (наприклад, «високість» філософської поезії). В одивнених же, передусім абсурдистських, текстах навмисно експлуатується, свідомо закладається сприйняття адресатом текстових ситуацій як таких, що не відповідають реаліям «цього», «реального», «звичного» світу. Не в останню чергу текстова одивненість створюється автором за допомогою відповідних предикатів, які можна назвати недиспозиційними.

Недиспозиційні предикати – мовні засоби, які приписують відповідним референтам невластиві, часто абсолютно неможливі, такі, що суперечать природі, абсурдні якості, функції, дії, стани, процеси тощо, виформовуючи неможливі в реальному житті ситуації.

Так, наприклад, у п'єсі Е. Іонеско «Носороги» люди за своїм бажанням трансформуються в носорогів [23]; у п'єсі Л. Подерв'янського «Герой нашого часу» лобкові воші Марат і Гліб розмовляють на високі, часто філософські, теми [24]; у п'єсі С. Ушкалова «ESC» герої ходять по сцені з прибитими до спин старими іржавими ночвами [5] тощо. Розглядаючи ці та багато інших фрагментів одивнених художніх творів, можна говорити про те, що вони створені за допомогою вживання недиспозиційних предикатів, типологія яких на перший погляд необмежена й повністю залежить від творчої уяви автора.

Однак якщо в логіці диспозиційності визначається виключно стосовно глибинної сутності референтів, яким предикати приписують певні «органічні» ознаки, то недиспозиційні предикати в одивнених художніх текстах – це мовні вирази, які не просто не відповідають природі, сутності референта; вони суперечать сутності й природі *ситуацій*, у яких конкретний референт звично (диспозиційно) виявляє свої якості, функціонує тощо. Це стосується також регістрових, тональних, стилізованих і стилістичних уживань предикатів, диспозиційності яких, як уже зазначалося, формується жанром тексту (твору). Інакше кажучи, такий тип недиспозиційності можна назвати *текстовою ситуативною недиспозиційністю*. У подібних випадках постає проблема типології ситуацій в одивнених художніх текстах.

Вичерпна класифікація ситуацій, модельованих авторами одивнених художніх текстів, на основі яких можна було б типологізувати недиспозиційні предикати, принципово неможлива в силу значної кількості їх конкретних виявів і відсутності критеріїв такої типології. Однак, на нашу думку, для практичних потреб можлива класифікація більш загального характеру, яка враховувала б широкі функціонально-ономасіологічні (за своєю сутністю онтологічні) класи імен референтів, зокрема такі, як Бог, Вищі Сили, людина, тварина, рослина, натурфакт, артефакт, психофакт, абстрактні категорії та деякі інші, а також відповідні їм класи статичних і динамічних предикатів, зокрема предикатів часу, місця, виконуваної функції, яко-

сті, обставин, дії, стану, процесу, відношення тощо (спроба такої типології дієслівних предикатів російської мови представлена в [3; 4; 5]). Взаємна функціонально-ономасіологічна налаштованість класів імен референтів і їх предикатів дає змогу виділити в межах одивнених текстів меншою мірою конкретизовані класи одивнених ситуацій і, відповідно, типів недиспозиційних предикатів, що формують ці ситуації. Розглянемо подібну узагальнену типологію одивнених ситуацій і предикатів, які ці ситуації створюють, на прикладі повісті Володимира Дрозда «Ірій» (2) – «класичного» представника так званої «хімерної прози» (різновид одивненого тексту) в українській літературі 70-х – початку 80-х років ХХ ст. Підкреслимо, що в згаданій повісті химерність «уписана» в загальний реалістичний контекст буденності через сприйняття світу головним героєм – підлітком; загальний домінуючий модус зображення текстових подій – перцептивний; провідна текстова модальність – модальність реальності, незважаючи на все химерне, що цю реальність у тексті супроводжує.

Спостереження свідчать, що в аналізованій повісті найчастіше одивнюються ситуації з використанням недиспозиційних предикатів із семантикою:

– Трансформації (зокрема перевтілення, зменшення, збільшення, розкладання на частини тощо) людей, тварин, рослин і деяких інших функціонально-ономасіологічних класів референтів. Ці трансформації можна узагальнити як семантику переходу:

▪ в неживі предмети:

На столі між класних журналів бовваніла синьо-фіолетова школярська чорнильниця, цяцькована вухастим зайчиком. І я, знаючи давню звичку нашого директора перевтілюватися в чорнильницю, коли хотів, аби його не турбували (перевтілювався він так мистецьки, що завуч, який сидів в одному з директором кабінеті, часом вмокав в ту чорнильницю ручку), пильно подивився на мальованого зайчика та голосно показав:

– Семене Семеновичу, даруйте, але я до вас у дуже невідкладній справі!

Чорнильниця бубнявила, наче квасоля чи гарбузове зерня напровесні у мокрому рукавичку, кільчилася, росла і вже за столом сидів директор з одутилим фіолетовим обличчям, лагідними очима і родимкою на щоці [22, с. 10];

▪ у тварин, птахів тощо:

По тих словах Перебенді в кімнаті не стало – я ледве уздрів на підлозі за ніжною стільця сиву, наче посріблену, мишку, яка щодуху чхнула під шафу. Наступної миті мишка розтанула в невідомості, натомість у точнім, рвучкім стрибкові між стільців летів вусатий, зизокий кіт; кіт ніби крізь підлогу провалився, а на люстру, пронизливо цвірінькаючи, випурхнув горобчик; люстра згойдулася, по запліюжених плафонах метнулася вивірка, розпушила надкушений бублик хвоста і стрибнула на вішалку, де темніло пальто Кузьми Перебенді [22, с. 46];

▪ люди розсипаються на частини, складники, множаться, збільшуються або зменшуються в розмірах тощо:

Вибухнувши, тітка Дора розлетілася сотні на три маленьких, мов гумові ляльки, тіток Дор, що повсідалися на підвіконнях, дивані, етажерці і дзеркалі, на лутках дверей, на абажурі, що загойдався під ними, сіючи увсебіч мерехтливі тривожні тіні, і заволали, зарепетували, загримали до мене та дядька в один голос:

– А жерстимеш що, як тітка Дора завтра не вкраде? [22, с. 32].

Фізично неможливі (як правило перебільшувані), немотивовані вчинки, поведінка тощо людей:

Самодіяльний духовий оркестр заграв на губах та язиках урочистий бадьорий марш. Ударник оркестру, повар ресторану «Голубі хвили», обіруч гунав кулаками по своїм крутім череві, вибиваючи такт, і глухе бовкання базатоголоса відлунувало в пущі Солом'янського лісу ... [22, с. 100];

Я зіп'явся на сінешній поріг, змахнув крильми ... і злетів на хату. Сумновато-солодка ніжність повнила мою душу. Крила із срібної іконної фольги лагідно шелестіли за спиною <...> Потім перелетів на куц бузку ... З бузку пурхнув на яблуню, з яблуні – на грушу, з груші – на тин [22, с. 14];

... на дулах гармат солом'янські жінки сушать білизну, а на гусеницях сіють цибулю, що виростає геть синя [22, с. 21];

Дядько Денис моргав до мене, аж вітер ходив по кімнаті і шарудів газетою ... [22, с. 31];

[Дядько Денис] припав обличчям до річкового дзеркала і цмулив воду ... Стрижень вочевидь мілішав, і невдовзі, посноване біл्लю туманів, оголилося замулене дно ... [22, с. 65];

Я вхопив себе за вуха, підняв у небо і смикнув завісу, яка відділяла день від ночі [22, с. 69].

3. Неможливі фізіологічні процеси, які відбуваються в людях і з людьми:

[Дядько Денис] спершу хропів ніжно, з присвистом, мов грав на флейті, а відтак все гучніше й басовитіше; черінь починала ловити дрижаки, буцім на морозі, білий пил сіявся зі стелі, а невдовзі стіни будинку була справжня трясця і на підлогу падали ипарунки... [22, с. 40];

... дядько так захріп, що в радіусі кілометра з вікон посипалися шибки [22, с. 41];

Він [дядько] справді клацнув зубами, іскри сипонули з рота [22, с. 51].

4. Неможливі в дійсності фізичні процеси і стани різних функціонально-ономасіологічних класів референтів:

... самогонний дух висів над хутором такий густий, що дікі качки й гуси, які летіли з болота Свин в ирій, сторч головами игуали із холодно-синього неба в казани з окропом, що їх передбачливо розставляла мати... [22, с. 37].

5. Невластиві функції, які приписуються референтам-артефактам:

З несподіванки я випустив корзину, а вона й собі зіп'ялася на лозові ноженьята та подріботіла по стежці у вишняки, вихляючи гладкими, опасистими боками, наче пакульська фельдшерця [22, с. 10];

... як не витирали дзеркало, з нього докірливо і сумно зирили очиці вухастої льохи, що її, поросну, мати відвела перед тітко-дядьковим весіллям на базар [22, с. 37];

Будинки, що оторочували з обох боків широкий, вилицюватий бульвар, перебрели через асфальтові ручаї і вишикувалися вздовж чавунних ґрат [22, с. 27];

... від пташиного крику газета здригнулася та з дрібним металевим дзвоном ... пурхнула на паркан, усівшись між штахет з розпуценими крилами й хвостом [22, с. 29];

Частенько його сірий фетровий капелюх з лементом біг слідом і наздоганяв дядька уже біля автобуса [22, с. 41].

6. Неможливі фізичні стани, дії, процеси, інстинктивна поведінка тощо тварин:

▪ тварини збільшуються або зменшуються в розмірах:

Розрізали мотузки, розламали сургучеві печатки, а в бандеролі, загорнена в газетний папір – корова Манька, жива-здорова, тільки схудла... [22, с. 15];

Корову, що помітно спала з боків, дядько узяв правцею попід черево і поклав до кишені ширококрилого галіфе, голова Маньки з підпиляними рогами зеленіла над малиновим генеральським лампасом [22, с. 19];

▪ виконують невластиві поведінкові (інстинктивні) функції:

... карасі надвечір вичалапують на піщаний беріг і лагідно бесіднують зі щуками та акулами, ... леви нагледяють за курчатами, аби ті не заблукали в лісових нетрях [22, с. 19];

... корова Манька що було сили замахала мальованими крильми ... і полетіла [22, с. 15];

... кури наші вивчилися вити по-лисячі, тонко і жалибно [22, с. 63];

▪ виявляють неймовірну для конкретного виду силу й потугу:

... Манька ... раптом хвещнула копитами задніх ніг, вигребиши вирку, в якій пакульський колгосп викохує гладючих карасів, і щодуху помчала в бік Ирію [22, с. 17];

... кабан ... ковтав буханці ... і тільки після третьої сотні тягся до корита з водою ... [22, с. 43];

Кабан з гаражем утік!.. [22, с. 63];

▪ мають неймовірні фізіологічні здібності:

Гнида не визнавав ані корівчини, ані свиненяти, тримав у сінях череду курей, які неслися по сім раз на день ... [22, с. 28];

Але після трьох років, семи місяців і дев'яти днів [засмажений] півень занудьгував на вітрині та почав нестися [22, с. 64].

7. Натурфакти виявляють риси поведінки живих, наділених розумом істот:

Зорі зійшли з неба і в ясно-білих полотняних сорочках повсідалися на лисогір'ї, докола мене, обхопивши довгими променистими руками коліна. Білі снігові хмари лоскотали і холодили мені чоло [22, с. 88].

Розгляд згаданих вище й подібних предикатів як недиспозиційних логічно вимагає вирішення питання щодо розрізнення недиспозиційності та метафоричності використання мовних засобів у художньому тексті, наприклад, можливості розглядати процеси трансформації людей у носорогів у згадуваній п'єсі Е. Іонеско саме як метафору знущального характеру на вступ людей у соціал-націоналістичну (фашистську) партію. Саме так витлумачується цей аспект текстових подій п'єси в низці літературознавчих праць. Однак процесами метафоризації не можна пояснити значну кількість уживань засобів мовного коду абсурдного характеру в одивнених текстах. Для прикладу розглянемо мовлення річної (!) дитини Петрика Петрова з п'єси О. Введенського «Ялинка в Іванових»¹:

Я умею говорити моїми думками. Я умею плакати. Я умею сміятися. Чого ти хочеш? [21, с. 241];

Один я буду сидіти на руках у всіх гостей по череді з видом важким і глупим, будто б нічого не розумію. Я і невидимий Бог [21, с. 241];

Я самий молодший – я прокидаюсь раніше всіх. Як сьогодні пам'ятаю два роки тому назад я ще нічого не пам'ятав. Я слухав собаку, що произносить речі в стихах. Вона так тихо плаче [21, с. 254].

У наведених фрагментах п'єси, в яких подано мовлення річної дитини, метафори фактично не використовуються; спостерігаємо вживання недиспозиційних предикатів мислення, мовлення, пам'яті стосовно людини, яка за своїм віком не може так мислити, говорити, згадувати.

Два фрагменти з п'єси Д. Хармса «Комедія міста Петербурга (Частина II)»:

Николай II. Зорасьте. Как на улице тепло или холодно?

Комсомолец Вертунов. Тепло Ваше Величество.

Николай II. А я под стол плеваться умею!

Комсомолец Вертунов. Очень интересно Ваше Величество.

Николай II. Хочешь покажу?

Комсомолец Вертунов. Ну покажи!

Николай II. Тьфу!

Комсомолец Вертунов. Вот это здорово! [27, с. 200–201];

Николай II. Ах да, теперь я вижу в руках он держит колокол.

Князь Мецкерский. Не колокол, а выстрелы! [27, с. 216].

Можна з упевненістю говорити про те, що й у цих випадках одивнення (навіть абсурдизації) тексту перед нами не метафоричне вживання предикатів; це, радше, вияв «чистого» абсурду, природа якого полягає в глибинній організації одивненого тексту, передусім його домінантній модальній структурі.

Текстова модальність, на противагу модальності повідомлень (висловлень, мовленнєвих актів), формується й функціонує в значно ширших контекстах; найчастіше – в просторі всього тексту. На думку сучасного російського лінгвіста Григорія Солганика, текстова модальність лежить в основі процесу текстотворення як такого, формуючи тональність мовлення та багатю в чому визначаючи характер усього текстового викладу. Вона виникає на основі суб'єктивної модальності як вияву антропоцентричності тексту загалом [16, с. 64].

Необхідність залучення аспектів теорії модальності для дослідження специфіки одивнених текстів пояснюється тим, що між одивненим і «нормальним» (неодивненим) художніми текстами існують складні співвідношення, розуміння специфіки яких лежить у сфері широко витлумачуваної прагматики. Так, наприклад, поетичний твір, насичений глибокими метафорами, не менш «дивний» із позицій онтологічної організації «цього», «реального», «нормального» світу і його сприйняття людиною, ніж текст абсурдистський. Порівняймо фрагменти двох текстів:

Нічим отверзуться уста;

Прорветься слово, як вода.

І дебрь-пустыня непоплита,

Зцілющою водою змита,

Прокинеться ... [29, с. 217].

Открыв полные глаза

сидела круглая коза

её суставы костяные

висели дудками в темноте

рога сердечком завитые

пером стояли на плите ... [28, с. 108].

У першому і другому фрагментах тексту зображені неможливі в об'єктивній дійсності події, стани,

процеси тощо. Однак сприйняття фрагменту першого тексту як високопоетичного, а другого – як абсурдного залежить не від категорій можливості/неможливості, реальності/ірреальності, а від природи текстової модальності: у першому випадку адресат сприймає текст як такий, що належить традиції художньої літератури, так би мовити, «високий», «звично поетичний», навіть «традиційний», у другому – як такий, що цю традицію порушує, тобто «нетрадиційний», «незвичний», «абсурдний». Важливо також підкреслити, що досить часто абсурдне представлено як «низьке», «побутово-примітивне»; зворотні випадки, як правило, пов'язуються з іронією, сарказмом тощо, тобто також мають модальну природу.

Інший тип «гри модальностями» полягає в тому, що низка ірраціональних одивнених подій, процесів, станів тощо, які мають місце, наприклад, у межах текстової історії повісті В. Дрозда «Ірїй», представлені як абсолютно «нормальні», звичні, щоденно-побутові. Інакше кажучи, за своєю природою ірраціональне, неможливе в межах текстової історії постає як раціональне, можливе. Розглянемо два фрагменти повісті:

(1) ... я випустив корзину, а вона й собі зіп'ялася на лозові ноженьята та подріботіла по стежці у вишняки. Вихляючи гладкими, опасистими боками, наче пакульська фельдшерця. Матір, що саме вийшла з сінець на задвірок, побігла корзині навперейми, упіймала за дужку і повісила на тин. По тому витерла фартухом чорну, як підгоріла хлібна шкоринка, долоню, подала гостеві [22, с. 10].

Упадає у вічі буденна реакція жінки на незвичну «поведінку» корзини: мати головного героя нічому не дивується, звично ловить те, що ходити не може, і вішає на тин. Нереальне представлене як побутово-реальне, щоденне, звичне описом простих фізичних дій жінки. Схожа ситуація представлена в іншому фрагменті повісті:

(2) Той ж миті тітчина душа, схожа на сірого напіндюреного горобця, випурхнула з її грудей, і дядько Денис ледве впіймав ту душу під червоним абажуром, сплеснувши в долоні, буцім полював на міль. ... Дядько Денис навернув тітчину душу назад, наче корову, що забрела в школу [22, с. 30].

У цьому фрагменті неможлива в реальному житті ситуація «повернення людської душі в грішне тіло» передається наратором з умисним уживанням побутової лексики і стилістично знижених висловлень: *сірий напіндюрений горобець, буцім полював на міль, повернув душу, наче корову* тощо. Формується картина чогось побутово-звичного, навіть буденного.

Значною мірою враження звичності, буденності, рутинності того, що відбувається з героями твору В. Дрозда, зумовлене, так би мовити, «грою текстових модальностей». Низка ірраціональних одивнених подій, процесів, станів тощо, які мають місце в межах текстової історії повісті В. Дрозда, представлені як абсолютно «нормальні», звичні, щоденно-побутові. Це один із найдієвіших засобів одивнення тексту повісті, так би мовити, «на контрасті модальностей» сприйняття й нарації.

Можна твердити, що в обох випадках наявне протиставлення текстових модальностей, які можна кваліфікувати як «звичність», «традиція», «високість» VS «незвичність», «одивненість», «приземленість»,

¹ Тут і нижче збережені авторські орфографія й пунктуація.

«абсурдність». Уважаємо, що певною мірою проблема одивненості тексту може вирішуватися (окрім інших аспектів) шляхом підходу до неї з позицій модальності й модальності сприйняття конкретного тексту. Так, наприклад, у межах української химерної прози у творчості В. Дрозда домінує перцептивний модус сприйняття і зображення світу, а в романі В. Шевчука «Дім на горі», який також належить цій самій літературній течії, – ментальний. У межах текстів наукової фантастики, фентезі, текстів містичного змісту, ченелінг-текстів і деяких інших відбувається заміна модальності реальності на модальність ірреальності. У текстах химерної прози часто спостерігаємо протилежне: ірреальне подається як реальне, звичне, побутове.

Отже, процеси приписування іменам учасників текстових подій, референтам динамічних і статичних ознак в одивнених текстах відбуваються насамперед за

посередництвом недиспозиційних стосовно функціонально-ономасіологічних класів цих імен предикатів, а тому процеси предикації не можуть бути зведені до процесів референції, як би широко остання не витлумачувалась. В одивненому художньому тексті недиспозиційні предикати виформовують найрізноманітніші перформативно-декларативні «світопороджувальні» мовленнєві акти, що функціонують у цих текстах під впливом модальності «незвичності», «нетрадиційності», часто «приземленості» тощо. Уважаємо перспективними дослідження особливостей вияву типів модусів і модальностей у межах одивнених текстів, які, своєю чергою, кинуть додаткове світло на природу та функціонування цієї складної текстової категорії, формування і сприйняття комунікативних смислів естетичного характеру.

Література

1. Барт Р. Нулевая степень письма / Р. Барт // Семиотика. – М. : Радуга, 1983. – С. 306–349.
2. Бацевич Ф.С. Функционально-отражательное изучение лексики: теоретические и практические аспекты (на материале русского глагола) : [монография] / Ф.С. Бацевич. – Львов : Изд-во Львовского ун-та, 1993. – 170 с.
3. Бацевич Ф.С. Російське дієслово у функціонально-ономасіологічному аспекті вивчення : автореф. дис. ... докт. філол. наук / Ф.С. Бацевич. – К. : Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, 1995. – 48 с.
4. Бацевич Ф.С. Очерки по функциональной лексикологии : [монография] / Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда. – Львов : Світ, 1997. – 391 с.
5. Бацевич Ф.С. Лінгвістика тексту : [підручник] / Ф.С. Бацевич, І.М. Кочан. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 316 с.
6. Бразговская Е.Е. Референция и отображение (от философии языка к философии текста) : [монография] / Е.Е. Бразговская. – Пермь : Перм. гос. пед. ун-т, 2006. – 192 с.
7. Гречко П.К. Онтология социального: диспозиционно-коммуникативные координаты / П.К. Гречко // Социальное: истоки, структурные профили, современные вызовы / под. общ. ред. П.К. Гречко и Е.М. Курмелевой. – М., 2009. С. 16–67.
8. Изер В. Вымыслообразующие акты (глава из книги «Вымышленное и воображаемое: набросок литературной антропологии») / В. Изер // НЛО. – 1997. – № 27. – С. 23–40.
9. Изер В. Акты вымысла, или что фиктивно в фикциональном тексте? / В. Изер // Немецкое философское литературоведение наших дней: Антология. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 2001. – С. 186–216.
10. Крипке С. Тожество и необходимость / С. Крипке // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1982. – Вып. 13. – С. 340–386.
11. Крипке С. Загадка контекстов мнения / С. Крипке // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 18. – С. 194–241.
12. Лотман Ю.М. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Лотман Ю.М. Об искусстве / Ю.М. Лотман. – СПб. : Искусство СПб, 1998. – С. 14–285.
13. Лотман Ю.М. Статьи по семиотике культуры и искусства / Ю.М. Лотман ; предисл. С. Даниэля, сост. Р. Григорьева. – СПб. : Академический проект, 2002. – 543 с.
14. Миловидов В.А. Художественное высказывание: проблема референции / В.А. Миловидов // Вестник Тверского ГУ. Серия «Филология». – 2016. – № 2. – С. 26–35.
15. Серль Дж.Р. Логический статус художественного дискурса / Дж.Р. Серль // Логос. – 1999. – № 3. – С. 34–47.
16. Солганик Г.Я. Очерки модального синтаксиса : [монография] / Г.Я. Солганик. – М. : Флинта ; Наука, 2010. – 136 с.
17. Степанов Ю.С. В мире семиотики / Ю.С. Степанов // Семиотика. – М. : Радуга, 1983. – С. 5–36.
18. Философская энциклопедия : в 5 т. / под ред. Ф.В. Константинова. – М. : Сов. энциклопедия, 1969. – Т. 4. – 1969. – С. 65.
19. Хинтиikka Я. Логико-эпистемологические исследования / Я. Хинтиikka. – М. : Прогресс, 1980. – 246 с.
20. Searle John. The Logical Status of Fictional Discourse // John Searle Expression and Meaning. Studies in the Theory of Speech Acts. – Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1979. – P. 58–75.
- Джерела ілюстративного матеріалу
21. Введенский А. Всё / А. Введенский. – М. : ОГИ, 2011. – 736 с.
22. Дрозд В. Ірій / В. Дрозд // Дрозд В. Ірій: повісті, оповідання / В. Дрозд. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 3–132.
23. Ионеско Э. Носороги. Пьесы и рассказы / Э. Ионеско ; пер. Л. Завьяловой. – М. : Текст, 1991. – С. 12–53.
24. Подерв'янський Л. Герой нашего часу / Л. Подерв'янський. – Х. : Фоліо, 2010. – 64 с.
25. Ушкалов С. ESC: Сім абсурдових п'єс / С. Ушкалов ; передмова Сергія Жадана. – Х. : Майдан, 2006. – 84 с.
26. Хармс Д. О явлениях и существованиях / Д. Хармс. – СПб. : Азбука, 1999. – 380 с.
27. Хармс Д. Елизавета Бам / Д. Хармс // Хармс Д. Проза и сценки. Пьесы. Стихотворения / Д. Хармс. – М. : ЭКСМО, 2009. – С. 197–279.
28. Хармс Д. Открыв полные глаза / Д. Хармс // Хармс Д. Собрание сочинений : в 3 т. / Д. Хармс. – СПб. : Азбука, 2011. – Т. 1 : Авиация превращений. – 2011. – С. 108.
29. Шевченко Т. Ісаїя, Глава 35 (Подражаніє) / Т. Шевченко // Шевченко Т. Твори : в 5 т. / Т. Шевченко. – К. : Дніпро, 1984. – Т. 2 : Поетичні твори (1847–1861). – 1984. – С. 216–217.